

LESZEK DZIEDZIC

Muzeum Historii Kielc

Karol Teliga (1808–1884). Życie i działalność

Słowa kluczowe: Karol Teliga, ksiądz, Bieliny, Kraków, rektor, Uniwersytet Jagielloński

Key words: Karol Teliga, priest, Bieliny, Krakow, rector, Jagiellonian University

Streszczenie: Życie i działalność ks. Karola Teligi zasługują na przypomnienie i szersze upamiętnienie nie tylko z racji jego świętokrzyskiego rodowodu. Kariera chłopskiego dziecka z świętokrzyskiej wsi, nieomal zwieńczona sakrą biskupstwa krakowskiego, nie należała bowiem w XIX w. do typowych. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1832 r., a już w dwa lata później objął obowiązki wicerektora, a następnie rektora w diecezjalnym Seminarium Duchownym w Sandomierzu. W latach 1838–1864 był cenionym wykładowcą i kilkakrotnie dziekanem Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Czterokrotnie wybierany był też jego rektorem. Od 1838 r. był członkiem krakowskiej kapituły katedralnej, jak też wieloletnim proboszczem parafii św. Floriana. Ukoronowaniem jego kariery duchownej było sprawowanie przez kilka miesięcy 1862 r. obowiązków wikariusza kapitulnego austriackiej części diecezji krakowskiej. Jako rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego zasiadał też w Sejmie Krajowym Galicyjskim we Lwowie. W czasie powstania styczniowego przyczynił się do zwolnienia uwięzionego przez Austriaków ks. Kacpra Kotkowskiego, swojego seminaryjnego kolegi z Sandomierza. Poświęcał się również działalności społecznej, angażując w nią znaczne środki własne, pełniąc też m.in. godność Protektora krakowskiego Towarzystwa Dobroczynności. W latach 60. i 70. XIX w. ks. K. Teliga brał też udział w spektakularnych przedsięwzięciach, jak np. patriotycznych uroczystościach powtórnego pochówku króla Kazimierza Wielkiego w katedrze wawelskiej. Pomnikowym dziełem upamiętniającym osobę ks. K. Teligi miało być ufundowanie nowego ołtarza głównego w katedrze wawelskiej, które jednak nie doszło do skutku. Zgon „pełnego zasług prałata” w 1884 r. oznajmiał krakowianom przez trzy dni Dzwon Zygmunta, a postać ks. Karola Teligi upamiętniono tablicą w katedrze wawelskiej.

Abstract: The life and activity of Rev. Karol Teliga deserves commemoration not only because of his Świętokrzyskie origin. The career of a peasant child from

a Świętokrzyskie village, which came short of his becoming a Krakow bishop, was far from typical in the 19th century. Teliga was ordained in 1832, and two years later he became vice-rector and then rector at the diocesan Theological Seminary in Sandomierz. In the years 1838–1864 he was a respected lecturer and several times the dean of the Faculty of Theology at the Jagiellonian University. He was also its rector four times. From 1838, Teliga was a member of the Krakow cathedral chapter, as well as a long-time parish priest at St. Florian's. The crowning achievement of his priestly career was when, for several months in 1862, he was the capitular vicar of the Austrian part of the Krakow diocese. As the rector of the Jagiellonian University, he was also a member of the Galician National Parliament in Lviv. During the January Uprising he contributed to the release of Rev. Kacper Kotkowski, his Sandomierz seminary friend. He was also a social activist, who invested considerable resources of his own in this activity, as well as serving as Protector to the Krakow Charity Society. In the 1860s and 1870s, Teliga also took part in some spectacular undertakings including the patriotic celebrations of the King Casimir the Great re-entombment at the Wawel Cathedral. A monumental act to commemorate Rev. K. Teliga was supposed to be his foundation of a new main altar for the Wawel Cathedral, which, however, was not to be. In 1884, the death of *the prelate, full of merit*, was announced to the inhabitants of Krakow with the ringing of the Sigismund Bell for three days, and he instead Teliga has been commemorated by a plaque inside the Wawel Cathedral.

Niewątpliwie interesująca postać księdza Karola Boromeusza Teligi, wywodzącego się z leżącej u podnóża Gór Świętokrzyskich wsi Bieliny, jak dotąd nie doczekała się opracowania monograficznego, na które z pewnością zasługuje. Natomiast obszerny biogram ks. Teligi i podsumowanie aktualnego stanu wiedzy o jego osobie przynosi najnowszy tom *Polskiego Słownika Biograficznego* wydany w 2019 r.¹

Pierwsza publikacja, co prawda tylko kilkunastostronicowa, poświęcona ks. Karolowi Telidze ukazała już w cztery lata po jego śmierci. Było to wydane drukiem wspomnienie pośmiertne przygotowane jeszcze w 1884 r. przez Konstantego Hoszowskiego do wygłoszenia na posiedzeniu krakowskiego Towarzystwa Dobroczynności, do czego jednak nie doszło z powodu rychłej śmierci autora². Następnie przez długie lata jego osoba nie wzbudzała zainteresowania historyków. Jedynie biogramy księdza Karola Teligi znajdowały miejsce w kolej-

¹ M. Śliż-Marciniak, *Teliga Karol Boromeusz (1808–1884)*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 53, z. 1, Warszawa–Kraków 2019, s. 110–112.

² K. Hoszowski, *Krótki rys życia z wspomnieniem zasług ś.p. X. Karola Teligi, doktora Ś. Teologii dziekana Katedry Krakowskiej, protektora krakowskiego Towarzystwa Dobroczynności, zmarłego w dniu 9 III 1884 roku...*, Kraków 1888.

nych słownikach i zestawieniach biograficznych poświęconych z reguły historii Kościoła i szkolnictwa³. Dopiero w ostatnich latach postać księdza Teligi wzbudza zainteresowanie badaczy, skupiających się jednak przeważnie wrywkowo na jego działaniach. W 2009 r. Małgorzata Śliż opublikowała zaledwie trzypięćdziesięcioroartykułowy artykuł *Uczony i społecznik: hojną i zawsze do dobrego czynu gotową ręką niósł pomoc wszystkim...*⁴. W kolejnym roku ta sama autorka opublikowała kolejny artykuł: „Najwspanialszy dar”. *Darowizna księdza prałata Karola Teligi na rzecz Czytelni Ludowej w Cieszynie*⁵. W 2014 r. Ryszard Skrzyniarz opublikował „przyczynek do biografii”⁶ poświęcony Karolowi Telidze jako mecenasowi sztuki, koncentrujący się jednak zasadniczo wokół jego fundacji ołtarza głównego w katedrze wawelskiej. W artykule wspomniął o posiadanym w rękopisie własnym opracowaniu biografii księdza Teligi pt. *Karol Teliga (1808–1884). Rektor, wychowawca, duszpasterz i społecznik* o nieokreślonej objętości⁷. Trzy lata później ten sam autor na konferencji naukowej „Oblicza patriotyzmu w biografiiach” w nieopublikowanym referacie *Ferdynand Hechel i Karol Teliga – polskość profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego połowy XIX wieku*⁸ analizował postawę patriotyczną Karola Teligi. W 2018 r. na konferencji naukowej „Jak osiągnąć sukces? Kariery w Europie na przestrzeni stuleci” M. Śliż-Marciniak wygłosiła referat *Z Bielin do Krakowa. Kariera ks. prof. Karola Teligi (1808–1884)*⁹. Materiały z konferencji nie

³ Zob. np.: M. B[artynowski], *Teliga Karol Borom.[eusz]*, w: *Encyklopedia kościelna podług teologicznej encyklopedji Wetzera i Weltego, z licznymi jej dopełnieniami*, t. XXVIII, Warszawa 1905, s. 281–282; E.H. Nieciowa, *Członkowie Akademii Umiejętności oraz Polskiej Akademii Umiejętności 1872–1952*, Wrocław 1973, s. 125; R. Gerber, *Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808–1831. Słownik biograficzny*, Wrocław 1977, s. 471; ks. K. Gabryel, *Teliga Karol*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. IV, Warszawa 1983, s. 318–319; A. Massalski, J. Szczepański, *Słownik biograficzny zasłużonych nauczycieli i wychowanków: I Liceum Ogólnokształcące im. Stefana Żeromskiego w Kielcach*, Kielce 2010, s. 118.

⁴ M. Śliż, *Uczony i społecznik: hojną i zawsze do dobrego czynu gotową ręką niósł pomoc wszystkim...*, „Alma Mater” nr 113, 2009, s. 27–29.

⁵ Teżże, „Najwspanialszy dar”. *Darowizna księdza prałata Karola Teligi na rzecz Czytelni Ludowej w Cieszynie*, w: *Verba volant, scripta manent. Księga pamiątkowa dedykowana Mieczysławowi Barcikowi*, red. P.M. Żukowski, Kraków 2010, s. 235–242.

⁶ R. Skrzyniarz, *Karol Teliga – mecenas sztuki. Przyczynek do biografii*, w: *Biografia w literaturze i sztuce*, red. R. Skrzyniarz, E. Krzewska, E. Kuryluk, Lublin 2014, s. 263–280. Rok wcześniej R. Skrzyniarz zamieścił krótki biogram ks. K. Teligi w *Encyklopedii Katolickiej*, zob. R. Skrzyniarz, *Teliga Karol*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. XIX, Lublin 2013, s. 602.

⁷ Tamże, zob. przypis 3.

⁸ E. Krzewska, *V Ogólnopolska Interdyscyplinarna Konferencja Naukowa „Oblicza patriotyzmu w biografiiach” Lublin, 21–22 kwietnia 2017 r.*, „Roczniki Pedagogiczne” nr 4, 2017, s. 100.

⁹ <https://upjp2.edu.pl/aktualnosci/jak-osiagnac-sukces-kariery-w-europie-na-przestrzeni-stuleci-iv-konferencja-naukowa-1718-v-2018-960.html> [dostęp: 21.02.2021].

ukazały się drukiem. Jak już wspomniano na wstępie, w 2019 r. biogram ks. Teligi w 53. tomie *Polskiego Słownika Biograficznego* opublikowała M. Śliż-Marciniec. Informacje uzupełniające biografię księdza Karola Teligi można znaleźć w literaturze poświęconej historii Kościoła i szkolnictwa, a także historii rodzinnych Bielin i Krakowa.

Ksiądz Karol Teliga wywodził się z młynarskiego rodu Teligów z Gór Świętokrzyskich¹⁰. Jego powszechnie znanym przedstawicielem jest Leonid Teliga, słynny żeglarz, który jako pierwszy Polak samotnie opłynął Ziemię na swoim jachcie „Opty”. Inną znaną postacią był Józef Teliga, działacz opozycji antykomunistycznej – najstarszy więzień polityczny PRL-u, a wcześniej żołnierz wywiadu AK i WiN. Wśród członków rodziny byli też powstańcy, legioniści, żołnierze, duchowni, posłowie, naukowcy i artyści. Duch czasów oraz zawieruchy ubiegłego stulecia rozproszyły ich nieomal po wszystkich kontynentach. Zaznaczyli swój ślad nawet na mapie świata, gdzie nazwę rodu upamiętnia antarktyczna wyspa – Wyspa Teligi. Karol Teliga, jako profesor i rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego i jeden z najbardziej zasłużonych przedstawicieli rodziny, niewątpliwie zasługuje na uwagę i przypomnienie jego dokonań w publikacji.

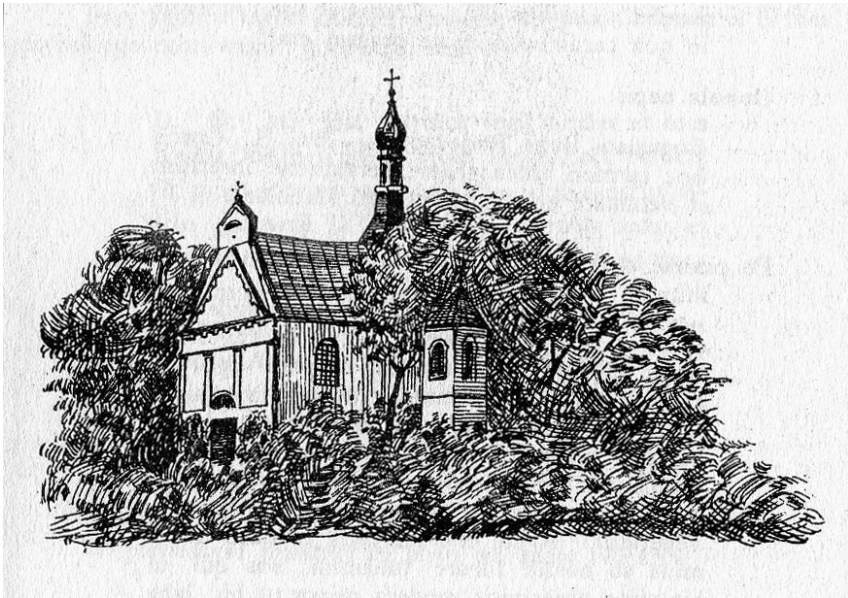
Karol Boromeusz Teliga urodził się 30 października 1808 r. w osadzie młynarskiej pod wsią Bieliny Kapitulne nad rzeką Belnianką w zamożnej rodzinie młynarza o chłopskim rodowodzie. Był czwartym z kolei z dziewięciorga dzieci Józefa i Marianny z Iwanów pochodzącej z Kakonina (synowie: Józef, Franciszek, Jan Kanty Andrzej, Karol Boromeusz, Ignacy, Paweł, Józef Jan i córki: Róża Marianna i Zuzanna). Z dwóch synów, którzy wstąpili do stanu duchownego, Karol jako kanonik osiągnął godność wikariusza kapitulnego. Ignacy rozpoczął studia medyczne na Uniwersytecie Warszawskim, ale nie ukończył ich z powodu udziału w powstaniu listopadowym, a na emigracji w Stanach Zjednoczonych został dagerotypistą. Andrzej (Jan Kanty) Teliga ożenił się ze szlachcianką Ludmiłą Domicellą Kwiatkowską, córką dzierżawców z Kakonina i wnuczką ostatniego biskupiego starosty kieleckiego Jakuba Jaworskiego. Spadkobiercą zaś dochodowego przedsięwzięcia młynarskiego nad Belnianką został najmłodszy z braci, Józef Jan¹¹. Z rodziną Teligów spokrewniony był Jędrzej Poniewierski, długoletni wikariusz, a następnie proboszcz parafii w Bielinach, który finansowo wspierał Karola w czasie studiów¹².

¹⁰ L. Dziedzic, *Genealogia młynarskiego rodu Teligów z podkieleckich Bielin*, „Studia Muzealno-Historyczne” t. 6, 2014, s. 29-42.

¹¹ A. Cedro, A. Drogosz, *Kartki z przeszłości Gminy Bieliny*, Bieliny 2007, s. 214-216; L. Dziedzic, *Genealogia...*, s. 30-31.

¹² A. Drogosz, *Zabytkowy cmentarz w Bielinach* <http://www.bieliny.pl/asp/zabytkowy-cmentarz-w-bielinach,91,,1> [dostęp: 21.02.2021].

Pierwsze nauki przysły trzykrotny rektor Uniwersytetu pobierał w domu, a następnie w szkole elementarnej w Bielinach (1820–1821). W latach 1821–1827 uczęszczał do Szkoły Wojewódzkiej w Kielcach. Po uzyskaniu świadectwa dojrzałości podjął studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Warszawskiego, a jednocześnie wstąpił do Seminarium Duchownego Świętego Jana w Warszawie. Studia uniwersyteckie przerwało mu zamknięcie uniwersytetu na skutek represji popowstaniowych w 1831 r. Studia teologiczne dokończył ostatecznie w sandomierskim diecezjalnym Seminarium Duchownym w 1832 r. Świecenia kapłańskie otrzymał 29 października 1832 r. z rąk biskupa Mateusza Maurycego Wojakowskiego, sufragana lubelskiego¹³.

Kościół w Bielinach, rys. B. Polankiewicz lub J. Bogucki wg szkicu J. Wiśniewskiego, repr. za: Ks. J. Wiśniewski, *Dekanat opatowski*, Radom 1907, s. 15

Posługę kapłańską ksiądz Karol Teliga rozpoczął w 1832 r. jako wikariusz w rodzinnej parafii w Bielinach u boku krewnego, proboszcza Jędrzeja Poniewierskiego. W 1833 r. powrócił do Sandomierza, gdzie od 1 października 1833 r. powierzono mu obowiązki profesora teologii w diecezjalnym Seminarium Duchownym, które wypełniał do roku 1838. Prowadził dla alumnów wykłady z Pisma św., teologii dogmatycznej, archeologii biblijnej i języka hebrajskiego.

¹³ M. Śliż-Marciniec, *Teliga Karol...*, s. 110; R. Skrzyniarz, *Karol Teliga – mecenas...*, s. 263; K. Hoszowski, *Krótki rys życia...*, s. 5.

Od 1834 r. pełnił tam też równolegle obowiązki wiceregensa, a w 1836 r. zastąpił na stanowisku regensa (rektora), zwolnionego z powodu choroby ks. Anastazego Pętkowskiego¹⁴. Jako wiceregens podejmował starania o polepszenie urągających podstawowym wymogom sanitarnym warunków bytowych alumnów, postulując rozbudowę i odpowiednie wyposażenie gmachu seminaryjnego, w którym nauczanie odbywało się nawet w sypialniach¹⁵.

10 listopada 1835 r. ks. Karol Teliga uzyskał tytuł doktora teologii Uniwersytetu Jagiellońskiego na podstawie wyznaczonej mu przez dziekana i złożonej rozprawy *De primatu Pontificis Romani* (O prymacie biskupa Rzymu) i po złożeniu trzech egzaminów doktorskich (rygorozów) ze wszystkich przedmiotów teologicznych, tj. Pisma św., prawa kościelnego i historii Kościoła oraz teologii dogmatycznej, moralnej i pastoralnej. Dla „słusznych przyczyn”, czyli wpływu terminu ważności paszportu, zwolniono go natomiast z publicznej obrony pracy i ogłoszenia rozprawy drukiem¹⁶.

W 1836 r. ks. Teliga wygrał, ogłoszony ponownie wobec rezygnacji poprzedniego zwycięzcy, konkurs na katedrę historii Kościoła i patrystyki Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego¹⁷. Aby objąć urząd publiczny w Wolnym Mieście Krakowie, ks. Teliga, jako poddany rosyjski, musiał uzyskać zgodę samego cara Mikołaja I, co udało się po usilnych staraniach. Zgodnie z upokarzającym *Statutem Organicznym* Uniwersytetu Krakowskiego z 1833 r. prace konkursowe kandydatów na wakujące katedry uniwersytetu musiały być przesyłane do zaopiniowania na zagraniczne uniwersytety w krajach trzech dworów opiekuńczych. Właściwa dla prac z teologii Akademia Duchowna Rzymsko-Katolicka w Wilnie wyraziła pozytywną opinię o wypracowaniu konkursowym ks. Teligi, więc Senat Rządzący Wolnego Miasta Krakowa 30 października 1837 r. wydał mu nominację na stanowisko profesora zwyczajnego historii Kościoła i patrystyki Uniwersytetu Jagiellońskiego¹⁸. Wprowadzenie na katedrę odbyło się jednak dopiero 12 marca 1838 r. po uzyskaniu przez nominata paszportu zagranicznego na wyjazd do WM Krakowa oraz złożeniu przed Senatem Akademickim wymaganej przysięgi, a następnie wyznania wiary¹⁹.

¹⁴ S. Kotkowski, *Seminarium Duchowne w Sandomierzu w latach 1820–1926*, Sandomierz 2010, s. 63; R. Skrzyniarz, *Karol Teliga – mecenas...*, s. 263.

¹⁵ S. Kotkowski, *Seminarium Duchowne...*, s. 46–47.

¹⁶ M. Kanior, *Wydział Teologiczny w dziejach Uniwersytetu Krakowskiego (1780–1880)*, Kraków 1988, s. 270, 273; M. Śliż-Marciniec, *Teliga Karol...*, s. 111.

¹⁷ M. Kanior, *Wydział Teologiczny w dziejach...*, s. 228.

¹⁸ Tamże, s. 227–230; M. Kanior, *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego w Rzeczypospolitej Krakowskiej (1815–1846)*, „Saeculum Christianum” t. 1, nr 2, 1994, s. 177.

¹⁹ M. Kanior, *Wydział Teologiczny w dziejach...*, s. 230–231.

Q. D. B. V.
 SUMMIS AUSPICIIS
 AUGUSTISSIMORUM ET POTENTISSIMORUM
IMPERATORUM ET REGUM
PROTECTORUM
 LIBERÆ CIVITATIS CRACOVIENSIS

UNIVERSITATIS LITERARUM JAGELLONICÆ
 Rectoris Magnifico
VINCENTIO LANCUCKI

S. TH. DOC. ARCHIPRESBYT. EPULAT. ET DECAN. URBS CRACOVIÆ, ORD. S. NICHOLAI EQUITE. SCHOLAST. CATHEDR. SOCIET. LITER. CRACOV. PRÆSIDE. SUPREMI CONSIL. VICE-MEMBR.

S. THEOLOGIAE ORDO
 DECANO

M. JOANNE B. SCHINDLER

I. E. ET A. Y. D. A. SCRIPTURÆ ET LL. OO. PROFESS. P. O. SUPRE. CONSILII UNIV. MEMBR. CVM. CRACOV. DIRECTORE. SOCIET. LITER. CRACOV. SODALI. CANON. CATH. CRACOV. S. NICOLAI PRÆP. SAC. SS. DOMINI PRÆLATO DOMEST.

VITÆ OB MERITA LITERARIA ORATIONIBUS ATQVE DOCTRINIS

Carolo Teliga

PATRIA POLONO,

SEMINARI DILEGES. SANDOMIR. VICEREGENT. NEC NON S. SCRIPTURÆ PROFESSORI,

SECUNDUM §. 70 TIT. XI. STATUTI UNIVERSITATIS
 DIE X. NOVEMBRIS ANNO MDCCCXXXV.

SUMMOS IN SS. THEOLOGIA HONORES ET PRIVILEGIA DOCTORALIA
RITE CONTULIT.

CLAS REI HUSCE LITERAS TESTES SIGILLO RECTORI UNIVERSITATIS MUNIJI JUSSERUNT.

L.S.

*Joannes B. Schindler, Rector
 Joannes B. Schindler
 Joannes B. Schindler*

*Copiam presentium pro
 uno stat. univ. conservari
 pro stat. Joannes B. Schindler
 Universitati Sandomir.*

JOHANNES B. SCHINDLER, in Ordine Theolog. Decanus p. s.
 ADRIANUS MAJAKOWSKI, Et A. Doct. p. s. Decanus fa-
 cult. Juridic.
 JOSEPHUS KRZYWICKI, M. Doct. A. J. Facult. med. Decanus.
 JOHANNES CAKOWSKI TATARSKI, Phil. Doct. Lit. lat. et
 pol. p. s. Facult. Philol. A. J. Decanus.

Dyplom doktorski ks. K. Teligi, 1835, Archiwum Diecezjalne w Sandomierzu

Po objęciu katedry historii Kościoła i patrystyki na Wydziale Teologicznym ks. K. Teliga przez prawie 20 lat, do semestru zimowego 1857 r., prowadził wykłady z historii Kościoła i patrystyki. Zajęcia prowadzone były po łacinie, od 1850 r. w wymiarze 8 godzin tygodniowo (5 godzin historii Kościoła i 3 godziny patrystyki) i oczywiście nie obejmowały historii Kościoła w Polsce. Zachował się rękopis historii Kościoła autorstwa ks. K. Teligi, co może świadczyć, że posługiwał się nim w czasie wykładów. Być może posiłkował się też *Historią powszechną Kościoła* ks. Jana Alzoga i *Compendium Historiae ecclesiasticae* ks. Franza Zeiberta²⁰. Od semestru letniego 1858 r. objął katedrę teologii dogmatycznej, na której prowadził zajęcia do końca semestru letniego 1863 r. Wykładał zarówno fundamentalną, jak i szczegółową²¹ w wymiarze 8 godzin tygodniowo. Od semestru zimowego tego roku, wobec kłopotów ks. K. Teligi ze słuchem, jego wykłady przejął ks. dr Jan Drożdżewicz jako zastępca profesora. 15 kwietnia 1864 r. ks. K. Teliga poprosił o przeniesienie w stan spoczynku z powodu utraty słuchu i został uwolniony od obowiązków, przechodząc na bezpłatną emeryturę²².

W czasach pracy ks. K. Teligi na Wydziale Teologicznym stał on na niskim poziomie i właściwie tylko wegetował, nie odgrywając większej roli w życiu Uniwersytetu. Z chwilą wcielenia WM Krakowa w granice Cesarstwa Austriackiego w 1847 r. zawieszono mu dodatkowo prawo nadawania stopnia doktora teologii. Nie przyciągał więc studentów, czemu dodatkowo sprzyjały posunięcia rządów Rosji i Prus, zakazujących swoim obywatelom zapisywać się na Uniwersytet Jagielloński. W związku z tym w niektórych latach wykładowcy Wydziału Teologicznego nie mieli kogo nauczać, co ks. K. Teligę spotkało w roku akademickim 1840/1841²³.

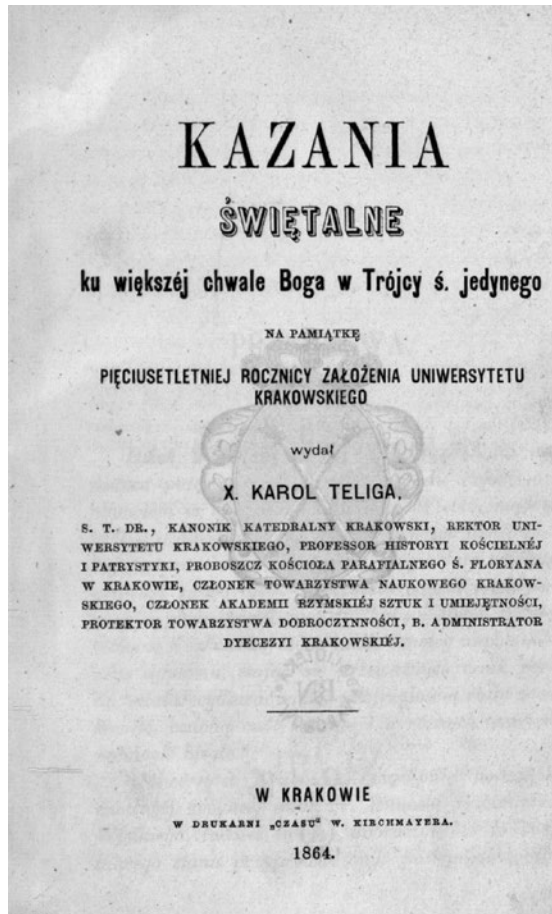
Dorobek naukowy ks. K. Teligi nie jest zbyt imponujący. Jego rozprawa doktorska *De primatu Pontificis Romani* nie została ogłoszona drukiem. Jak już wspomniano powyżej, pozostawił w rękopisie historię Kościoła. W 1843 r. wydał, przedstawioną rok wcześniej na posiedzeniu Krakowskiego Towarzystwa Naukowego, rozprawę *O przedmiocie, właściwościach, celu i wpływie historii koś-*

²⁰ Podręcznik J. Alzoga dostępny był w języku niemieckim i w polskim przekładzie, co przy wykładowym języku łacińskim powodowało, że nie był zbyt popularny w Galicji. Tamże, s. 319-321, 379; B. Kumor, *Nauczanie historii Kościoła. Okres od roku 1815 do 1973*, w: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, red. M. Rechowicz, t. III, cz. I, Lublin 1976, s. 366, 368.

²¹ Od roku 1858 na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego prowadzono odrębne wykłady z teologii fundamentalnej i szczegółowej.

²² W 1864 r. profesorom Wydziału Teologicznego nie przysługiwała emerytura. *Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego*, s. 12, 46; M. Kanior, *Wydział Teologiczny w dziejach...*, s. 328-331.

²³ Tamże, s. 256-257; J. Kras, *Życie umysłowe w Krakowie w latach 1848-1870*, Kraków 1977, s. 38-39; I. Homola, „*Kwiat społeczeństwa...*” (*Struktura społeczna i zarys położenia inteligencji krakowskiej w latach 1860-1914*), Kraków 1984, s. 154; B. Kumor, *Nauczanie historii Kościoła...*, s. 371.

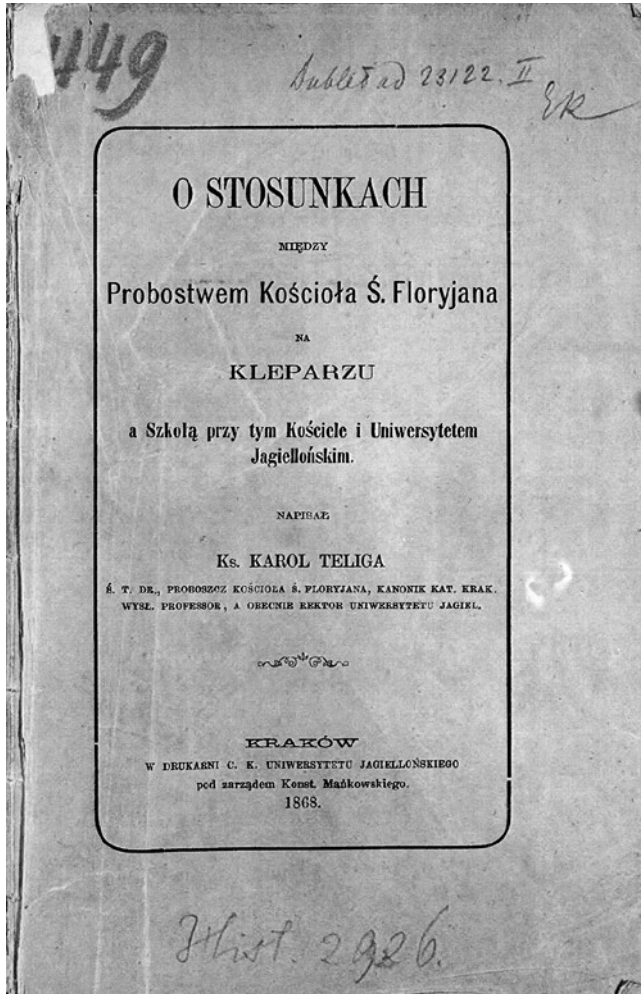
Strona tytułowa wydawnictwa *Kazania świętalne...*, 1864

cielnej na inne umiejętności²⁴. Następnie dopiero w 1864 r. opublikował *Kazania świętalne. Na pamiątkę pięciusetletniej rocznicy założenia Uniwersytetu Krakowskiego*, liczące 867 stron i będące zbiorem kazań, które w katedrze wawelskiej wygłaszał od 1841 do 1863 r.²⁵ W 1868 r. wydał kolejną rozprawę, *O stosunkach między probostwem kościoła św. Floriana na Kleparzu a szkołą przy tym kościele i Uniwersytetem Jagiellońskim*²⁶. Pod koniec życia sfinansował wydanie Statutów

²⁴ *Wolne miasto Kraków*, „Gazeta Wielkiego Xięstwa Poznańskiego” nr 126, 1842, s. 1; K. Teliga, *O przedmiocie, właściwościach, celu i wpływie historii kościelnej na inne umiejętności*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego z Uniwersytetem Jagiellońskim Połączonym”, 1843, t. XVII (ogólnego zbioru), s. 42-62.

²⁵ *Kazania świętalne. Na pamiątkę pięciusetletniej rocznicy założenia Uniwersytetu Krakowskiego*, Kraków 1864.

²⁶ Kraków 1868.

Okładka rozprawy *O stosunkach między probostwem kościoła św. Floriana na Kleparzu a szkołą...*, 1868

kapituły krakowskiej, których opracowanie jeszcze w 1876 r. zlecił ks. Ignacemu Polkowskiemu, notariuszowi kapituły krakowskiej, a do których zamierzał napisać przedmowę nakreślającą ich rys historyczno-bibliograficzny. Z powodu ciężkiej choroby nie zdążył tego wykonać, a samo wydawnictwo ukazało się już po jego śmierci²⁷. Ocenę poziomu pracy naukowej ks. K. Teligi znajdujemy w pa-

²⁷ *Statuta Capitularia Ecclesiae Cathedralis Cracoviensis, mandato et impensis Caroli Teliga*, Kraków 1884. Wydawnictwo oparte było na księdze statutów kapitulnych zebranych przez ks. Tomasza Nykowskiego w 1676 r. Zob. I. Polkowski, *Przedmowa do Statutów Kapituły Krakowskiej*, w: tamże, s. V, XVI.

miętnikach innego profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego, Fryderyka Hechela, który w swoich pamiętnikach z 1849 r., wobec pogłosek o likwidacji Uniwersytetu, „skreślił” zasługi naukowe każdego z jego profesorów²⁸. Według F. Hechela był to „pasibrzuch i leniwiec wielki, [który] może byłby w stanie coś napisać, ale mu jest zanadto dobrze, aby się miał trudzić czytaniem lub pisanem”²⁹. Ocena ta nie odbiega od innych wspomnień o poziomie wykładowców krakowskiej uczelni pierwszej połowy XIX w. Nie przeszkadzało to bynajmniej ks. K. Telidze w przynależności do Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, a po 1872 r. do Akademii Umiejętności, której był członkiem nadzwyczajnym. Był też członkiem Rzymskiej Akademii dla Sztuk i Umiejętności³⁰.

W latach kariery akademickiej ks. K. Teliga wielokrotnie pełnił różne funkcje administracyjne. Był dziekanem Wydziału Teologicznego w latach 1841/1842 oraz 1860/1861, 1861/1862 i 1862/1863. Czterokrotnie wybierany był rektorem Uniwersytetu Jagiellońskiego. Po raz pierwszy w roku 1852 – ale nie objął wtedy urzędu, gdyż Uniwersytet otrzymał mianowanego przez władze austriackie kuratora. Później pełnił obowiązki rektora w roku 1863/1864, a następnie jeszcze dwa razy – już po przejściu w stan spoczynku w latach 1867/1868 i 1871/1872. Z urzędu, po zakończeniu jednorocznych kadencji rektorskich, trzykrotnie pełnił jeszcze funkcję prorektora i w związku z tym w latach 1864/1865, 1868/1869, 1872/1873 zasiadał w Senacie Akademickim³¹. Mowy rektorskie ks. K. Teligi zamieszczone były na łamach „Czasu”³².

Równoległe z karierą naukową ks. K. Teliga powoli zdobywał coraz mocniejszą pozycję w strukturach kościelnych. Obejmując katedrę historii Kościoła w 1838 r., wszedł w skład kapituły katedralnej. W 1839 r. był też wikariuszem w parafii kolegiackiej św. Floriana na Kleparzu, a w 1840 r. również kościoła św. Anny. W maju 1840 r. z prezydentem Uniwersytetu objął kanonię fundi Guńów. W 1848 r. jako najstarszy z profesorów Wydziału Teologicznego przedstawiony przez Uniwersytet został mianowany prepozytem (proboszczem) parafii św. Floriana. Wysunięty początkowo przez komisarza rządowego jako jedyny kandydat na tę godność, ostatecznie wybrany został w głosowaniu wszystkich

²⁸ F. Hechel, *Kraków i Ziemia Krakowska w okresie Wiosny Ludów. Pamiętniki*, oprac. H. Barycz, Wrocław 1950.

²⁹ Tamże, s. 277.

³⁰ Ks. K. Gabryel, *Teliga Karol...*, s. 319.

³¹ *Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego od r. 1864 do r. 1887 i obraz jego stanu dzisiejszego wraz z rzeczą o rektorach od czasów najdawniejszych*, Kraków 1887, s. 12-13, LXI-LXII; R. Skrzyniarz, *Karol Teliga – mecenas...*, s. 264.

³² M. B[artynowski], *Teliga Karol...*, s. 282.

³³ Prawo do przedstawienia kandydata na urząd kościelny lub beneficjum przysługujące Uniwersytetowi z tytułu jego uposażenia.

profesorów Uniwersytetu, pokonując ks. Feliksa Sosnowskiego w stosunku głosów 11 do 6, będąc „nierównie od swego współbiegającego się cenionym i poważanym”³⁴. Obowiązki prepozyta sprawował do 1869 r., kiedy przez papieża Piusa IX został mianowany prałatem dziekanem krakowskiej kapituły katedralnej.

Ukoronowaniem kariery duchownej ks. K. Teligi stał się jego jednomyślny wybór przez Kapitułę Katedralną w Krakowie na wikariusza kapitulnego austriackiej części diecezji krakowskiej 30 maja 1862 r., w dwa dni po śmierci dotychczasowego wikariusza generalnego ks. Mateusza Gładysiewicza³⁵. Posądzany przez władze austriackie o sympatie propolskie, nie zyskał ich akceptacji. Już 27 czerwca ambasador austriacki w Rzymie wystąpił o odwołanie ks. K. Teligi z urzędu. Na wikariusza apostolskiego dla Krakowa zaproponowano ks. Antoniego Junoszę Gałęckiego, którego ojciec był co prawda Polakiem, ale matka była pochodzenia niemieckiego – zdeklarowanego lojalistę proaustriackiego, dotychczasowego dziekana Kapituły Katedralnej w Tarnowie. Papież Pius IX przyjął propozycję i 25 września 1862 r. prekonizował ks. A.J. Gałęckiego na biskupa tytularnego amatuńskiego i wikariusza apostolskiego w Krakowie. Ks. K. Teliga sprawował swój urząd wikariusza kapitulnego do 10 grudnia 1862 r., a następnego dnia, po przyjęciu wcześniej sakry biskupiej w Rzymie, jego następca objął rządy w diecezji³⁶.

W okresie rządów biskupa A. Gałęckiego ks. K. Teliga wraz z kapitułą pozostawał z nim w konflikcie na gruncie prerogatyw biskupich. Nie przeszkodziło to jednak ks. K. Telidze w przyjęciu poparcia biskupa na prałaturę dziekana kapituły katedralnej w 1869 r. i zastępowaniu biskupa w zarządzaniu diecezją w czasie jego wyjazdu na obrady I Soboru Watykańskiego do Rzymu na przełomie 1869 i 1870 r. W 1874 r. nastąpiła kulminacja konfliktu, gdy ks. K. Teliga zwrócił się do władz o wydanie zakazu nominacji w kapitule przez wikariusza apostolskiego i podjęto otwarte starania o jego odwołanie. Jako dziekan kapituły krakowskiej przesłał też do Watykanu dokumentację świadczącą na niekorzyść biskupa, tzw. akta Teligi. Ostatecznie nowy papież Leon XIII, porządkując konfliktowe sprawy w Kościele, mianował w 1879 r. dla Krakowa biskupa ordynariusza w osobie popularnego

³⁴ F. Hechel, *Kraków i Ziemia Krakowska...*, s. 221-222.

³⁵ Ks. M. Gładysiewicz został mianowany wikariuszem generalnym austriackiej części diecezji krakowskiej w 1849 r. przez biskupa Karola Skórkowskiego. A. Szczerba, *Duchowieństwo krakowskie w latach 1795–1918*, Warszawa 2017, s. 28.

³⁶ B. Kumor, *Relacja wikariusza apostolskiego, biskupa Antoniego Junoszy Gałęckiego, o stanie wikariatu apostolskiego w Krakowie z dnia 1 VI 1872 roku*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” t. 78, 2002, s. 161-163; B. Kumor, *Granice metropolii i diecezji polskich 968–1939*, Lublin 1969–1971, s. 309.

Ks. Karol Teliga jako rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego, mal. J.K. Hruzik, Kraków 1866, fot. Janusz Kozina, Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego

w Krakowie prałata papieskiego ks. Albina Dunajewskiego³⁷. Ks. K. Teliga jako dziekan kapituły katedralnej w czasie ingresu nowego biskupa powitał go w drzwiach katedry wawelskiej, a następnie wygłosił przemówienie powitalne³⁸.

Jako kanonik ks. K. Teliga z ramienia kapituły pełnił też przez lata inne rozliczne obowiązki³⁹. W latach 1840–1862 był sędzią surogatem w konsystorzu biskupim i egzaminatorem kandydatów do święceń. Od 1840 do 1872 r. był prowizorem Seminarium Duchownego na Stradomiu. Dwukrotnie, w latach 1841–1864 i 1867–1884, pełnił też obowiązki cenzora ksiąg religijnych. Przez 22 lata, od 1841 do 1863 r., był w katedrze wawelskiej kaznodzieją świątelnym (*Concionator academicus*) wygłaszającym kazania we wszystkie najważniejsze święta. Od 1851 do 1873 r. był prowizorem domu księży emerytów przy kościele św. Marka. W latach 1852–1875 pełnił obowiązki egzaminatora prosynodalnego. Przez 5 lat, od 1857 do 1862 r., był prezesem sądu biskupiego do spraw małżeńskich. Od 1864 do 1879 r. był radcą konsystorza biskupiego. W 1853 r. ks. K. Teliga wspólnie z ks. Ignacym Penką na zlecenie kapituły napisał pracę *Nauka poznawania ludzi*, będącą dyskursem z wcześniejszym dziełem bpa Ludwika Łętowskiego *Nauka poznawania ludzi z uwagi na dobro towarzystwa...*⁴⁰.

Również z ramienia kapituły katedralnej, a później i uniwersytetu ks. K. Teliga brał udział w życiu politycznym „Małego Rzymu”, jak nazywano Kraków z uwagi na uprzywilejowaną pozycję, jaką zajmowało w nim duchowieństwo. Wybrany przez kapitułę, reprezentował ją na ostatnim Zgromadzeniu Reprezentantów Wolnego Miasta Krakowa w 1844 r.⁴¹ Brał tam udział w nieskutecznej próbie przeprowadzenia ustawy likwidującej w Wolnym Mieście Krakowie prawo do rozwodów dla małżeństw zawartych na gruncie prawa cywilnego⁴². Zasiadał

³⁷ A. Szczerba, *Duchowieństwo...*, s. 33, 385-387; T. Glemma, *Gałecki Antoni h. Junosza (1811-1885)*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 7, Kraków–Wrocław 1958, s. 240-241; M. Śliż-Marciniec, *Teliga Karol...*, s. 111-112.

³⁸ M. Rożek, *Ostatnie pięć ingresów*, <https://dziennikpolski24.pl/ostatnie-piec-ingresow/ar/1599920> [dostęp: 21.02.2021].

³⁹ M. Śliż-Marciniec, *Teliga Karol...*, s. 111; R. Skrzyński, *Karol Teliga – mecenas...*, s. 264; K. Hoszowski, *Krótki rys życia...*, s. 8-12.

⁴⁰ C. Teliga, I. Penka, *Censura lata super anonymo opusculo cui titulus: „Nauka poznawania ludzi” etc.*, Kraków 1853; L. Łętowski, *Nauka poznawania ludzi z uwagi na dobro towarzystwa: poprzedzona odpowiedzią na „Charaktery rozumów ludzkich” M. Wiszniewskiego*, Warszawa 1847.

⁴¹ Kapituła katedralna miała przywilej wyznaczania do Zgromadzenia Reprezentantów początkowo trzech, a następnie dwóch posłów. W.M. Bartel, *Zgromadzenie Reprezentantów Wolnego Miasta Krakowa*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” t. XXXVI, z. 1, 1984, s. 145; P. Natanek, *Kapituła Katedralna Diecezji Krakowskiej w latach 1795–1939*, Kraków 1995, s. 35.

⁴² K. Hoszowski, *Krótki rys życia...*, s. 7.

również, jako wirylista⁴³ – rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego, w Sejmie Krajowym Galicyjskim we Lwowie pierwszych trzech kadencji. Brał udział w sesjach pokrywających się z jego kadencjami rektorskimi w latach 1863/1864, 1867/1868 i 1871/1872. W czasie obrad w 1868 r. zasiadał w komisji edukacyjnej, pracującej nad wprowadzeniem języka polskiego na uniwersytety galicyjskie: Jagielloński i Lwowski. W roku 1871/1872 nie brał udziału w obradach⁴⁴.

Autentyczne zaangażowanie polityczne ks. K. Teligi ujawniło się w czasie powstania styczniowego, kiedy przyczynił się do zwolnienia uwięzionego w kwietniu 1863 r. przez Austriaków ks. Kacpra Kotkowskiego, proboszcza ćmielowskiego i swojego seminaryjnego kolegi z Sandomierza. Ksiądz K. Kotkowski, naczelnik cywilny województwa sandomierskiego, przeszedł szlak bojowy pod komendą Mariana Langiewicza, ale po ogłoszeniu przez niego dyktatury udał się do Galicji. W porozumieniu z organizacją narodową w Krakowie ks. K. Teliga wpłacił za niego kaucję. Zwolniony z więzienia na Wawelu w czerwcu 1863 r. ks. K. Kotkowski ponownie włączył się w działania powstańcze. Jednak wobec groźby nowego aresztowania przez władze austriackie powrócił w Sandomier-

skie, a później wyjechał do Francji. Według przyjętej powszechnie w historiografii wersji Rząd Narodowy zwrócił ks. K. Telidze wpłaconą kaucję, czemu jednak przeczy w swoim wspomnieniu o ks. K. Kotkowskim jego bliski współ-

Ks. Karol Teliga, Baden 1881, fot. F. Schiller, Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie

⁴³ Osoba obejmująca pewną funkcję z racji piastowanej przez siebie innej funkcji.

⁴⁴ S. Grodziski, *Sejm Krajowy galicyjski 1861–1914*. Warszawa 1993, s. 112, 142, 152, 160; S. Starzyński, *Udział Rektorów lub reprezentantów Uniwersytetów: Jagiellońskiego i Lwowskiego w sejmach porozbiorowych*, w: *Księga pamiątkowa Uniwersytetu Lwowskiego ku uczczeniu pięćsetnej rocznicy Fundacji Jagiellońskiej Uniwersytetu Krakowskiego*, Lwów 1900, s. 37–38 (numeracja stron w obrębie każdego artykułu).

pracownik Władysław Zawadzki, według którego ks. K. Teliga pozostawił całą sumę władzom powstania jako ofiarę narodową. Posiadający wysoki autorytet społeczny rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego ks. K. Teliga mógł być też jednak tylko pośrednikiem w przekazaniu kaucji pochodzącej z kasy Rządu Narodowego⁴⁵.

Jako długoletni proboszcz kościoła św. Floriana (1848–1869) wiele uwagi poświęcał sprawom parafii, będąc zarówno „żarliwym dusz pasterzem, tak z drugiej strony niepospolitym [...] administratorem”⁴⁶. Angażując znaczne własne środki, wyprowadził probostwo z zapaści spowodowanej m.in. czasowym zajęciem budynków plebanii na szpital choleryczny i spalaniem należącej do niego wsi Bieńczyce. Troszczył się również o samą świątynię, w której na jego zlecenie Józef Korwin Brzostowski, pod kierunkiem Teofila Żebrowskiego, odrestaurował w 1861 r. ołtarz św. Jana Chrzciciela, przypisywany ówczasie błędnie Witowi Stwoszowi, w dawnej kaplicy św. Anny. Sfinansował też publikację Żebrowskiego poświęconą temu ołtarzowi⁴⁷. Starając się uporządkować sprawy finansowe szkoły kleparskiej działającej przy kościele, opublikował wspomnianą już wcześniej rozprawę na ten temat. Ogółem w interesie samego tylko probostwa św. Floriana ks. K. Teliga zainwestował według szacunków prawie 23 000 złotych reńskich⁴⁸ – i to nie licząc kosztów odbudowy plebanii⁴⁹. Jego dziełem było też odnowienie statutu i ożywienie w 1856 r. bractwa religijnego działającego od wieków przy świątyni pod nazwą Stowarzyszenie Bractwa Ubóstwa Chrystusa w Krakowie⁵⁰

⁴⁵ W. Caban, L. Michalska-Bracha, *Powstanie styczniowe na Świętym Krzyżu. Przebieg – konsekwencje – pamięć i pamiętnikarze*, w: *Debaty Świętokrzyskie*, t. 3, red. K. Bracha, Kielce 2020, s. 149; A. Słotwiński, *Wspomnienia z niedawnej przeszłości, cz. 1 (1860–1871)*, Kraków 1892, s. 120–121; P. Olszewski, *Działalność Księdza Kacpra Kotkowskiego w Powstaniu Styczniowym*, „Świętokrzyskie – Środowisko. Dziedzictwo kulturowe. Edukacja regionalna”, 2013 (wyd. specjalne 22 stycznia), s. 95–96; E. Niebelski, *Władysława Zawadzkiego opisanie losów ks. Kacpra Kotkowskiego – inspiratora i naczelnika cywilnego powstania styczniowego w Sandomierskiem*, „Zeszyty Sandomierskie” nr 8, 1998, s. 56.

⁴⁶ K. Hoszowski, *Krótki rys życia...*, s. 9.

⁴⁷ „Kurier Warszawski” nr 204, 1861, s. 1029; L. Dębicki, *Teofil Żebrowski (Szkic biograficzny)*, Kraków 1887, s. 10–11; T. Żebrowski, *Wiadomość o ołtarzu św. Jana Chrzciciela, dzieło Wita Stwosza*, Kraków 1870.

⁴⁸ 1 złoty reński (złr), czyli gulden austriacki, miał wartość 4 złotych polskich (złp) i 24 gr. *Wielka Ilustrowana Encyklopedia Powszechna Gutenberga*, t. 6, Kraków [1930], s. 42.

⁴⁹ K. Hoszowski, *Krótki rys życia...*, s. 9–10, 21–22.

⁵⁰ Ks. P. Pękalski, *Historyczne podanie o bractwach, które od najdawniejszych czasów wywodzą swoje istnienie przy kościołach w stołecznym mieście Krakowie*, w: *Pamiętnik jubileuszowy Towarzystwa Dobroczynności Krakowskiego wydany z powodu obchodzonego w d. 24 i 25 czerwca 1866 r. pięćdziesiąt-letniego Jubileuszu wskrzeszenia w 1816 r. tegoż Towarzystwa*, Kraków 1868, s. 44–45.

przy kościele św. Floryana na Kleparzu, mającego na celu umoralnienie, zachowanie religii i wspieranie biednych.

Podobnie zaangażował się w 1869 r., kiedy mianowany został prałatem dziekanem kapituły katedralnej. Angażując ponad 36 000 złotych reńskich w należącą do uposażenia dziekanii wieś Kobyłany, zaprowadził wzorowe gospodarstwo, m.in. restaurując i stawiając nowe budynki, budując drogi, prowadząc irygacje łąk i zalesienia. Nie pominął przy tym restauracji zaniedbanej murowanej kaplicy wiejskiej, w której często odprawiał msze i wygłaszał kazania⁵¹.

Duchowieństwo katolickie nie stanowiło w Krakowie grupy wyobcowanej ze społeczeństwa, a jego wpływ na mieszkańców był znaczący, co po części wynikało z regulacji prawnych obowiązujących w zaborze austriackim⁵². W związku z tym brało czynny udział we wszelkich przejawach życia społecznego, zaczynając od pracy w organach samorządowych, instytucjach dobroczynnych i oświatowych, a na życiu towarzyskim kończąc. Nie inaczej było w przypadku ks. K. Teligi. Znany w Krakowie z żarliwości kaznodziejskiej, pracowitości i hojności, w grudniu 1862 r. jednomyślnie poproszony był przez członków krakowskiego Towarzystwa Dobroczynności o przyjęcie godności jego Protektora. Pozostał nim aż do śmierci, zasilając hojnie funduszami jego kasę, ale i osobiście opiekując się jedną z sal ubogich⁵³. W 1868 r. z okazji 50-lecia wskrzeszenia Towarzystwa napisał przedmowę do wydanego wtedy *Pamiętnika Jubileuszowego*⁵⁴. Równolegle był też Protektorem Wydziału Męskiego Towarzystwa św. Wincentego a Paulo, które udzielało wsparcia dla ubogich rodzin wstydzących się żebrać, Protektorem Bursy dla synów nauczycieli, nauczycielek i wdów po nauczycielach ludowych oraz członkiem Komitetu Ochron dla małych dzieci⁵⁵.

W latach 60. i 70. XIX w. ks. K. Teliga brał też udział w spektakularnych przedsięwzięciach. W 1864 r., kiedy pełnił obowiązki rektora Uniwersytetu Jagiellońskiego, wypadało pięćsetlecie powstania Akademii Krakowskiej. Ks. K. Teliga już wcześniej wszedł w skład wybranego Komitetu Jubileuszowego i opracował program obchodów jubileuszowych od strony kościelnej. Uświetnieniem

⁵¹ K. Hoszowski, *Krótki rys życia...*, s. 12-13, 22.

⁵² S. Estreicher, *Znaczenie Krakowa dla życia narodowego polskiego w ciągu w. XIX*, w: *Kraków w XIX w.*, t. 1, Kraków 1932, s. 25-29.

⁵³ K. Hoszowski, *Krótki rys życia...*, s. 11-12; S. Dobrzański, *Biskup Antoni Galecki wikariusz apostolski krakowski 1862–1879*, w: *Studia z historii kościoła w Polsce*, t. 1, red. H.E. Wyczawski, Warszawa 1972, s. 23; Z. Gorazdowski, *O Towarzystwach i zakładach dobroczynnych w Galicji*, w: *Księga pamiątkowa wiecu katolickiego w Krakowie w dniach 4, 5, 6 lipca 1893 r.*, wyd. W. Chotkowski, Kraków 1893, s. 338-339.

⁵⁴ K. Teliga, *Przedmowa*, w: *Pamiętnik jubileuszowy Towarzystwa...*, s. 1-6.

⁵⁵ K. Hoszowski, *Krótki rys życia...*, s. 13.

jubileuszu miało być odrestaurowanie grobowca Kazimierza Wielkiego na Wawelu, proponowane przez Towarzystwo Naukowe Krakowskie. Brak jednak wsparcia finansowego ze strony władz, a dodatkowo jeszcze wydany w 1862 r. nakaz ograniczenia uroczystości do murów uczelni i zakaz wspominania o Polsce i założycielach uczelni spowodowały odłożenie oficjalnych obchodów na nieokreśloną przyszłość, a odbyło się jedynie uroczyste nabożeństwo w kościele akademickim św. Anny⁵⁶.

Przypomnienie polskiej historii i podkreślenie polskości Krakowa udało się już pięć lat później, kiedy w początkach autonomii galicyjskiej zorganizowano wielkie uroczystości kazimierzowskie – patriotyczną uroczystość powtórnego pochówku króla Kazimierza Wielkiego w katedrze wawelskiej. Zwłoki króla odkryto w czerwcu 1869 r. w czasie restauracji jego pomnika nagrobnego w katedrze na Wawelu. Ks. K. Teliga brał udział w wydobywaniu zwłok królewskich, a następnie, wyznaczony z ramienia kapituły, uzgadniał ze specjalną komisją miejską na czele z prezydentem Krakowa Józefem Dietlem organizację uroczystości pogrzebowych⁵⁷. W czasie dyskusji w Kapitułe Katedralnej nad losami królewskich szczątków oponował przeciwko propozycji konserwatora zabytków pomnikowych Pawła Popiela „świętokradzkiej grabieży pamiątek z grobowca Kazimierza W.[ielkiego]” i ostatecznie przychylnie się do jego zdania, aby wszystkie pamiątki pozostawić w grobowcu⁵⁸. W przeddzień uroczystości pogrzebowych 7 lipca 1869 r. ks. K. Teliga, po proteście prezydenta J. Dietla, zmuszony był uzupełnić sporządzony już protokół relacjonujący okoliczności odkrycia grobu i program pogrzebu, który miał być złożony obok trumny królewskiej, informacjami o wkładzie Rady Miejskiej i prezydenta miasta w odbywające się uroczystości⁵⁹. W świetle doniesień prasowych, innych relacji i dokumentów zarówno wydobywanie szczątków Kazimierza Wielkiego, jak i ich dwukrotne przemieszczanie do trumien odbywało się pod kierownictwem

⁵⁶ A. Szczerba, *Duchowieństwo...*, s. 311-312; J. Kras, *Życie umysłowe w Krakowie...*, s. 56; *Księga Pamiątkowa. Pięćsetlecie odnowienia Uniwersytetu Jagiellońskiego: 1400-1900*, Kraków 1901, s. 8; [J.T. Rycharski], *Pamiętka odkrycia i pogrzebania zwłok Kazimierza Wielkiego*, Kraków 1869, wyd. anonimowe, s. 10.

⁵⁷ [J.T. Rycharski], *Pamiętka...*, s. 13-16, 21; Z. Święch, *Klątwy, mikroby i uczeni. Opowieść wawelska, t. 1, W ciszy otwieranych grobów*, Warszawa 1988, s. 111, 129.

⁵⁸ Początkowo tylko insygnia królewskie miały pozostać w grobowcu. P. Sierżęga, *Obchody kazimierzowskie w Galicji (1869 r.)*, w: *Galicja i jej dziedzictwo*, t. 15, red. J. Hoff, Rzeszów 2001, s. 78, 82; *Odpowiedź „Czasowi”*, „Kraj” nr 94, 1869, s. 2.

⁵⁹ I. Homola-Skąpska, *Józef Dietl i jego Kraków*, Kraków 1993, s. 313; W. Przybyszewski, *Odkrycie zwłok Kazimierza Wielkiego i jego ponowny pogrzeb w katedrze na Wawelu w relacjach świadków i doniesieniach prasowych*, „Zapiski Kazimierzowskie” nr 16, 2016, s. 46.

ks. K. Teligi⁶⁰. Brak informacji o udziale ks. K. Teligi w ceremoniach pogrzebowych, ale najpewniej uczestniczył w nich wraz z innymi członkami Kapituły Katedralnej.

Jak się wydaje, najbardziej pomnikowym dziełem upamiętniającym osobę ks. K. Teligi miało być ufundowanie, kosztem 36 tys. zł reńskich, nowego ołtarza głównego w katedrze wawelskiej, oficjalnie zgłoszone w 1871 r. Wprawdzie zastrzegł on sobie anonimowość, a projekt firmowała Kapituła Katedralna, ale dla krakowian osoba fundatora nie była tajemnicą⁶¹. Jako dziekan Kapituły od 1869 r., ks. K. Teliga był „gospodarzem rzecz można bez przesady – niemal wszechwładnym w kościele katedralnym na Wawelu”⁶². Pierwszy projekt kamiennego ołtarza w stylu neogotyckim sporządził dla niego jeszcze w 1867 r. kamieniarz i rzeźbiarz krakowski Edward Stehlik, a później pojawiły się jeszcze dwa kolejne. Nowy ołtarz miał zastąpić nadwątlony już zębem czasu i zagrażający upadkiem barokowy ołtarz z XVII w. Giovanniego Battisty Gisleniego⁶³. Żaden z projektów nie zyskał uznania specjalnej komisji powołanej przez Kapitułę, która na dodatek stwierdziła, że stary ołtarz „da się utrwalić i odnowić”. Głównym przeciwnikiem budowy nowego ołtarza i obrońcą zabytku okazał się wchodzący w skład komisji Jan Matejko. Natomiast ks. K. Teliga w imieniu „anonimowego” fundatora określił dotychczasowy ołtarz jako „graty, pod względem artystycznym żadnej niemające wartości”⁶⁴.

Ponownie anonimowo do pomysłu fundacji nowego ołtarza w stylu neogotyckim – przy zachowaniu istniejącej mensy i obrazu – ks. K. Teliga powrócił w 1877 r. Tym razem dyskretnie zlecił projekt budowniczemu katedralnemu Teofilowi Żebrowskiemu, który wycenił koszt nowego ołtarza na ponad 13 tys. zł reńskich. W lipcu następnego roku ołtarz był już gotowy i przystąpiono do rozbiórki starego ołtarza⁶⁵. Uruchomiło to lawinę wydarzeń, w które włączono nawet Sejm Krajowy i Namiestnictwo we Lwowie, a później i Ministerstwo Wyznań i Oświaty w Wiedniu. Kwestia rozbiórki zabytkowego ołtarza stała się sprawą publiczną, którą zainteresowały się autorytety publiczne i prasa. Ponownie mocno zaangaż-

⁶⁰ Zob. J. Buszko, *Uroczystości kazimierzowskie na Wawelu w roku 1869*, Warszawa 1970, s. 73; *Kronika miejscowa i zagraniczna*, „Czas” nr 153, 1869, s. 2, 3; [J.T. Rycharski], *Pamiętka...*, s. 13-15.

⁶¹ R. Skrzyniarz, *Karol Teliga – mecenas...*, s. 265, 269.

⁶² E. Stehlik, *W sprawie wielkiego ołtarza w katedrze na Wawelu*, Kraków 1887, s. 5.

⁶³ R. Skrzyniarz, *Karol Teliga – mecenas...*, s. 263-265; M. Rożek, *Katedra wawelska w XVII w.*, Kraków 1982, s. 62-64.

⁶⁴ *Kronika miejscowa i zagraniczna*, „Czas” nr 177, 1871, s. 2; K. Czyżewski, *Spór o ołtarz główny na Wawelu w latach 1871-1883*, „Studia Waweliana”, 1994, t. III, s. 182-183 [pisownia współczesna – dop. red.].

⁶⁵ K. Czyżewski, *Spór o ołtarz...*, s. 183.

zował się w sprawie Jan Matejko, publikując m.in. w prasie swoje listy, w których stwierdzał, że „zbrodnią jest dziś niszczenie czego bądź ze spuścizny minionych wieków”⁶⁶. Sprawę właściwie przypieczętowała opinia Centralnej Komisji dla Zachowania Pomników Starożytności w Wiedniu, miażdżąca projekt Żebrowskiego, która stwierdziła, że plan ołtarza

uważa za tak niedostateczny i nieartystyczny, owszem widzi w nim po prostu taką karykaturę stylu gotyckiego, że widzi się spowodowaną zaprotestować stanowczo przeciw jego postawieniu, jest bowiem przekonana, że postawienie rzeczy tak brzydkiej nie byłoby przyozdobieniem katedry gotyckiej i nie stanowiłoby zgodnej ze stylem całości⁶⁷.

Ołtarz zrekonstruowano na przełomie maja i czerwca 1879 r., ale kapituła nie odstąpiła jednak zupełnie od zamiaru wystawienia neogotyckiego nowego ołtarza. Powrócono do niego w zmienionych okolicznościach w maju 1882 r. Nie można jednak stwierdzić, na ile pozostał w niego zaangażowany ks. K. Teliga, który w tym czasie silnie już zaniemógł na zdrowiu⁶⁸.

W związku z fundacją ołtarza w 1877 r. ks. K. Teliga został oskarżony przez E. Stehlika o doprowadzenie do kłopotów finansowych i upadku jego firmy. Sprawa nie została wtedy jednoznacznie wyjaśniona wobec śmierci ks. K. Teligi, ale być może powodem niepowodzeń E. Stehlika były straty poniesione w innych jego przedsięwzięciach⁶⁹.

Do dzieł przynoszących ks. K. Telidze wdzięczność potomnych należy za pewno zaliczyć ustanowienie pod koniec kadencji rektorskiej 1872/1873 r. w czasie obchodów czterechsetnej rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika wieczyste go stypendium dla niezamożnych, a wyróżniających się studentów matematyki i astronomii Uniwersytetu Jagiellońskiego, przede wszystkim pochodzących z Krakowa i Torunia⁷⁰. Stypendia wypłacano z odsetek od kapitału żelaznego początkowo 4000 złr złożonego w listach zastawnych, który po dwudziestu latach wzrósł do kwoty 4900 złr. Przyznawał je Senat Akademicki jednemu z trzech kandydatów przedstawionych przez profesorów Wydziału Filozoficznego, który następnie zobowiązany był do uczestniczenia w pracach obserwatorium astronomicznego w Krakowie. Fundusz przyznawał stypendia jeszcze krótko po I wojnie światowej. Wśród pobierających je studentów znalazł się również matematyk

⁶⁶ „Czas” nr 217, 1878, s. 2. Zob. też: „Czas” nr 215, 1878, s. 2; nr 216, 1878, s. 2.

⁶⁷ B. Ciciora, *Między ideą a konstrukcją. Projekty ołtarzy Jana Matejki*, „Roczniki Humanistyczne” t. 68, z. 4, 2020, s. 98.

⁶⁸ K. Czyżewski, *Spór o ołtarz...*, s. 187-188; M. Śliż, „Najwspanialszy dar”..., s. 238.

⁶⁹ R. Skrzyński, *Karol Teliga – mecenas...*, s. 265, 273-275.

⁷⁰ *Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego...*, s. 21, 234.

Zdzisław Krygowski, przysły rektor Politechniki Lwowskiej i prorektor Uniwersytetu Poznańskiego. Uczniami zorganizowanego przez niego tajnego kursu szyfrów w Poznaniu byli kryptolodzy, którzy później rozpracowali niemiecki system szyfrujący Enigma⁷¹.

W ciągu długich lat pracy jako profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego ks. K. Teliga zgromadził niemałą bibliotekę, będącą jego warsztatem pracy. W 1876 r. przekazał cały ten księgozbiór Czytelni Ludowej w Cieszynie. Był to przejaw poparcia udzielanego polskim mieszkańcom Śląska Austriackiego znajdującego się poza granicami Galicji, gdyż, jak sformułowano to w spisie przekazywanych książek, uczynił to „kierowany chęcią przyczynienia się do rozkrzewiania oświaty między ludnością polską”⁷², a sam ofiarodawca napisał w liście, że „każdy naród, jedynie tylko na podstawie rodzinnej mowy, rzeczywiste wykształcenie umysłu i serca otrzymać może”⁷³. Dzięki dokumentacji związanej z darowizną możemy bliżej poznać zawartość biblioteki krakowskiego intelektualisty i wykładowcy uniwersytetu z połowy XIX w. Przyjmuje się, że biblioteka liczyła 1027 tytułów w 1884 tomach, oszacowanych na kwotę ponad 20 tys. złr⁷⁴.

Dobór zgromadzonych tytułów zaświadcza o wysokim poziomie kultury czytelniczej i szerokich horyzontach właściciela biblioteki. Stanowiła ona jego warsztat pracy – i prawdopodobnie wyraz pasji kolekcjonerskiej, o czym mogłaby świadczyć wyjątkowa troska o oprawy poszczególnych woluminów⁷⁵. Zdecydowaną większość stanowiły książki i czasopisma uzupełniane przez nie liczne atlasy i mapy oraz jeden rękopis. Dwie trzecie zbioru stanowiły dzieła z różnych dziedzin humanistyki, a tylko jedną trzecią dzieła teologiczne. Część humanistyczna składała się z dzieł „naukowych i klasycznych” w liczbie równej z dziełami „teologicznymi” (po 319 egz.), dzieł „historycznych” w liczbie 258 egz. oraz dzieł „poetycznych i beletrystycznych” w liczbie 110 egz., a tylko uzupełnieniem było 21 tomów „pism periodycznych i gazet”⁷⁶. Wydawnictwa polskojęzyczne, które stanowiły ok. 80%, pochodziły z terenów byłej Rzeczypospolitej (m.in. Warszawy, Krakowa, Lwowa, Sanoka, Cieszyna), a obcojęzyczne – wśród których najliczniejsze były wydawnictwa łacińskie – 15%, prawie z całej Europy

⁷¹ L. Dziedzic, *Genealogia młynarskiego rodu...*, s. 32.

⁷² R. Skrzyniarz, *Tworzenie bibliotek jako działalność wspierająca wychowanie ku niepodległej Rzeczypospolitej*, „Polska Myśl Pedagogiczna” nr 1, 2015, s. 172.

⁷³ *Dar ks. prałata Karola Teligi dla Czytelni Ludowej*, „Gwiazdka Cieszyńska” nr 17, 1876, s. 131; M. Śliż, „Najwspanialszy dar”..., s. 236-237.

⁷⁴ M. Danel, *Biblioteka Czytelni Ludowej w Cieszynie*, „Pamiętnik Cieszyński” t. 10, 1995, s. 32; *Rozmaitości*, „Gwiazdka Cieszyńska” nr 11, 1884, s. 107.

⁷⁵ *Korespondencja Pawła Stalmacha*, oprac. I. Homola, L. Brożek, Wrocław 1969, dok. nr 158.

⁷⁶ M. Śliż, „Najwspanialszy dar”..., s. 240-241.

(m.in. Niemiec, Austrii, Francji, Włoch). Ponad 80% dzieł miało proveniencję XIX-wieczną, około 180 stanowiły starodruki, a znalazły się też dwa inkunabuły – zbiory *Dekretów* Gracjana⁷⁷.

Pośród wydawnictw polskich znajdowały się prace naukowe, m.in. Joachima Lelewela i Adama Naruszewicza oraz profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego. Bogato reprezentowany był dział literatury polskiej, zawierający dzieła współczesne, m.in. Adama Mickiewicza, Juliusza Słowackiego, Józefa Ignacego Kraszewskiego, jak i dawnych autorów, m.in. Mikołaja Reja, ks. Piotra Skargi, Ignacego Krasickiego⁷⁸.

Ozdobą księgozbioru było m.in. wydane w 1575 r. dzieło *De rebus a Carolo Gustavo* Samuela Pufendorfa, wydana w 1615 r. *Historia Polonica* Jana Długosza oraz okazałe, drukowane w Amsterdamie w latach 1640–1655 atlasy *Theatrum orbis therrarum sive Atlas Novus*⁷⁹.

Ks. K. Teliga był też hojnym dobroczyńcą dla innych instytucji. Kapitulę krakowskiej w 1844 r. podarował portret olejny Jana Długosza, który przywiózł z Sandomierza. W 1872 r. ofiarował dla katedry wawelskiej i kościoła Panien Norbertanek na Zwierzyńcu srebrne relikwiarze św. Bronisławy. Relikwiarz katedralny mieścił dodatkowo brylantowy krzyżyk przysłany z Ameryki przez Ignacego Teligę – przebywającego od 1831 r. na emigracji brata ks. K. Teligi⁸⁰. Również kapitulę, testamentem z 1880 r., przekazał wykonany w 1867 r., prawdopodobnie przez Józefa Brzostowskiego, gotycki ołtarz z drzewa sandałowego pochodzący z jego domowej kaplicy. W 1890 r. ołtarz ten znalazł się w kościele św. Stanisława w Świątnikach Górnych. Finansował też restauracje innych kościołów. Ponadto przez sześć lat z własnych funduszy utrzymywał śpiewaków i czwartego wikariusza w katedrze wawelskiej⁸¹.

Styl życia ks. K. Teligi prawdopodobnie nie odbiegał od zwyczajów praktykowanych przez kler świecki w „Małym Rzymie” – zajmujący w połowie XIX w. wysoką pozycję społeczną – „bywający” i „zapraszający” na gruncie towarzyskim miejskie elity. Jako członek kapituły katedralnej otrzymywał godne uposażenie,

⁷⁷ Zachował się tylko jeden z nich: *Decretum cum additionibus Bartholomaei Putei* wydany w Wenecji w latach 1479–1480. Tamże, s. 241. Zob. też: *Incunabuli quae in bibliothecis Poloniae asservantur*, red. A. Kawecka-Gryczowa, t. 1, nr 2445, Wrocław 1970, s. 407.

⁷⁸ M. Śliż, „Najwspanialszy dar”..., s. 241.

⁷⁹ Tamże, s. 241-242; B. Bieńkowska, *Książka na przestrzeni dziejów*, Warszawa 2005, s. 113, 319.

⁸⁰ I. Polkowski, *Katalog opisowy Wystawy Długosza urządzonej w Kapitularku katedry krakowskiej*, Kraków 1880, s. 10; tenże, *Przewodnik dla zwiedzających skarbiec katedralny na Wawelu*, Kraków 1883, s. 12; K. Hoszowski, *Krótki rys życia...*, s. 17.

⁸¹ Tamże, s. 17, 23; R. Skrzyniarz, *Karol Teliga – mecenas...*, s. 273-274.

ale prawdziwy awans materialny nastąpił z chwilą otrzymania akademickiego probostwa parafii św. Floriana na Kleparzu w 1848 r. Już dwa lata później odnotował to prof. F. Hechel, pisząc w swoich pamiętnikach, że:

Ksiądz Teliga teraz trzyma piękny ekwipaż i wydaje dla swoich kolegów, rozumie się tylko księży, smaczne obiady, a o kolegach profesorach wcale nie myśli⁸².

Patrząc z innej perspektywy czasowej, bo z 1884 r., K. Hoszowski zupełnie inaczej scharakteryzował postać ks. K. Teligi:

Sam skromny w życiu, oszczędny w wydatkach na własne potrzeby, hojną i zawsze do dobrego czynu gotową ręką niósł pomoc wszystkim – bo począwszy od swoich krewnych, o których zawsze pamiętał, o obcych nie zapominał, a potrzebującym udzielał pomocy bez różnicy stanu i wieku. [...] Prawdziwą zaś chlubą jego cichego życia jest to, że wszystko, co robił, robił tak, aby: „nie wiedziała lewica, co czyni prawica”⁸³.

Niewątpliwie bliżej prawdy sytuje się opinia K. Hoszowskiego, przez długie lata współpracującego i przyjaźniącego się z ks. K. Teligą, co oczywiście nie dyskredytuje wartości wspomnień prof. F. Hechela. Zaobserwowana zmiana nawyków mogła być wynikiem rosnącego z czasem angażowania się duchownego w różne przejawy życia społecznego Krakowa, m.in. poświęcenia się działalności dobroczynnej i chęci trwałego upamiętnienia swojej osoby np. poprzez ufundowanie nowego ołtarza głównego w katedrze wawelskiej.

Postać i dokonania ks. K. Teligi spotykały się raczej z pozytywnymi ocenami w oczach współczesnych. Wyjątkiem jest wspomniana już powyżej stronicza wobec profesorów Wydziału Teologicznego opinia prof. F. Hechela, dyskredytująca jego dorobek naukowy i osobę: „pasibrzuch i leniwiec”, choć jednocześnie dostrzegająca, że jest „stanowi swemu odpowiedniej konduity [...] cenionym i poważanym”⁸⁴. Pamięć, jaką po sobie pozostawił, podsumowuje zapis w *Kronice Uniwersytetu Jagiellońskiego* wydanej trzy lata po jego śmierci, gdzie w jego biografii zamieszczono następujący fragment:

Sumiennemu spełnianiu obowiązków na wszystkich tych stanowiskach zyskał sobie dobre imię i szacunek ogólny, skutkiem czego i po ustąpieniu ze służby czynnej jeszcze dwa razy był wybierany Rektorem⁸⁵.

---

⁸² F. Hechel, *Kraków i Ziemia...*, s. 278. Przez błąd w odczytaniu pamiętników F. Hechela ks. K. Telidze przypisano też skłonność do alkoholu. Zob. A. Szczerba, *Duchowieństwo...*, s. 551.

⁸³ K. Hoszowski, *Krótki rys życia...*, s. 20-21.

⁸⁴ F. Hechel, *Kraków i Ziemia...*, s. 222, 277-278.

⁸⁵ *Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego...*, s. 13.

Klepsydra ks. Karola Teligi, Kraków 1884, Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie

Ksiądz Karol Teliga zmarł 9 marca 1884 r. w Krakowie i jako pierwszy z kanoników został pochowany w nowym grobowcu kapitulnym na cmentarzu Rakowickim. Przyjmuje się, że jego zdrowie podkopał spór z biskupem Gałęckim w latach 70. XIX w., co prawda wygrany, ale długotrwały. Być może jeszcze boleśniejším ciosem było odrzucenie jego pomysłu wybudowania nowego ołtarza głównego w stylu neogotyckim w katedrze wawelskiej. Prawdopodobnie właśnie krytyczny stan zdrowia był powodem sporządzenia przez ks. K. Teligę testamentu w grudniu 1880 r., co w świetle ówczesnych przepisów podatkowych było dużo mniej korzystne niż ewentualne późniejsze darowizny. Złożony chorobą nie opuszczał już wtedy łóżka i przebywał pod opieką swojego brata Ignacego, który m.in. finalizował przekazanie jego biblioteki dla Czytelnni Ludowej w Cieszynie w latach 1882–1883. Kilka miesięcy przed śmiercią amputowano mu też rękę⁸⁶. Uroczysty pogrzeb odbył się 11 marca z udziałem całego duchowieństwa krakowskiego pod przewodnictwem biskupa krakowskiego Albina Dunajewskiego, prezydenta Krakowa Ferdynanda Weigla, profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego i przedstawicieli towarzystw dobroczynnych. Sumę żałobną w katedrze wawelskiej odprawił biskup Dunajewski, który również osobiście poprowadził kondukt na cmentarz. Zgon „pełnego zasług prałata” oznajmiał krakowianom przez trzy dni Dzwon Zygmunta⁸⁷.

⁸⁶ *Korespondencja Pawła Stalmacha*, dok. nr 154 i 167. M. Śliż, „Najwspanialszy dar”..., s. 238; *Ksiądz Karol Teliga, prałat i dziekan kapituły krakowskiej*, „Czas” nr 59, 1884, s. 3.

⁸⁷ *Pogrzeb ś. p. X. Karola Teligi*, „Czas” nr 60, 1884, s. 2.

Postać ks. Karola Teligi upamiętnia tablica w katedrze wawelskiej i Fundusz Stypendialny jego imienia, który co roku przyznaje stypendia dla uzdolnionych uczniów z gminy Bieliny.

Życie i działalność ks. Karola Teligi z pewnością zasługują na przypomnienie i szersze upamiętnienie nie tylko z racji jego świętokrzyskiego rodowodu. Kariera chłopskiego dziecka ze świętokrzyskiej wsi, nieomal zwieńczona sakrą biskupstwa krakowskiego, nie należała bowiem w XIX w. do typowych. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1832 r., a już w dwa lata później objął obowiązki wicerektora, a następnie rektora w diecezjalnym Seminarium Duchownym w Sandomierzu. W latach 1838–1864 był cenionym wykładowcą i kilkakrotnie dziekanem Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Czterokrotnie wybierany był też jego rektorem. Od 1838 r. był członkiem krakowskiej kapituły katedralnej, jak też wieloletnim proboszczem parafii św. Floriana. Ukoronowaniem jego kariery duchownej było sprawowanie przez kilka miesięcy 1862 r. obowiązków wikariusza kapitulnego austriackiej części diecezji krakowskiej. Jako rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego zasiadał też w Sejmie Krajowym Galicyjskim we Lwowie. W czasie powstania styczniowego przyczynił się do zwolnienia uwięzionego przez Austriaków ks. Kacpra Kotkowskiego, swojego seminaryjnego kolegi z Sandomierza. Poświęcał się również działalności społecznej, angażując w nią znaczne środki własne, pełniąc też m.in. godność Protektora krakowskiego Towarzystwa Dobroczynności. W latach 60. i 70. XIX w. ks. K. Teliga brał też udział w spektakularnych przedsięwzięciach, jak np. patriotycznych uroczystościach powtórnego pochówku króla Kazimierza Wielkiego w katedrze wawelskiej. Pomnikowym dziełem upamiętniającym osobę ks. K. Teligi miało być ufundowanie nowego ołtarza głównego w katedrze wawelskiej, które jednak nie doszło do skutku.

BIBLIOGRAFIA

- Bartel W.M., *Zgromadzenie Reprezentantów Wolnego Miasta Krakowa*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” t. XXXVI, z. 1, 1984, s. 143-153.
- B[artynowski] M., *Teliga Karol Borom.*[eusz], w: *Encyklopedia kościelna podług teologicznej encyklopedji Wetзера i Weltego, z licznymi jej dopełnieniami*, t. XXVIII, Warszawa 1905, s. 281-282.
- Bieńkowska B., *Książka na przestrzeni dziejów*, Warszawa 2005.
- Buszko J., *Uroczystości kazimierzowskie na Wawelu w roku 1869*, Warszawa 1970.
- Caban W., Michalska-Bracha L., *Powstanie styczniowe na Świętym Krzyżu. Przebieg – konsekwencje – pamięć i pamiętnikarze*, w: *Debaty Świętokrzyskie*, t. 3, red. K. Bracha, Kielce 2020, s. 149.
- Cedro A., Drogosz A., *Kartki z przeszłości Gminy Bieliny*, Bieliny 2007.

- Ciciora B., *Między ideą a konstrukcją. Projekty ołtarzy Jana Matejki*, „Roczniki Humanistyczne” t. 68, z. 4, 2020, s. 79-124.
- Czyżewski K., *Spór o ołtarz główny na Wawelu w latach 1871–1883*, „Studia Waweliana”, 1994, t. III, s. 181-192.
- Dębicki L., *Teofil Żebrawski (Szkic biograficzny)*, Kraków 1887.
- Dobrzański S., *Biskup Antoni Galecki wikariusz apostołski krakowski 1862–1879*, w: *Studia z historii kościoła w Polsce*, t. 1, red. H.E. Wyczawski, Warszawa 1972, s. 7-57.
- Drogosz A., *Zabytkowy cmentarz w Bielinach* <http://www.bieliny.pl/asp/zabytkowy-cmentarz-w-bielinach,91,,1> [dostęp: 21.02.2021].
- Dziedzic L., *Genealogia młynarskiego rodu Teligów z podkieleckich Bielini*, „Studia Muzealno-Historyczne” t. 6, 2014, s. 29-42.
- Estreicher S., *Znaczenie Krakowa dla życia narodowego polskiego w ciągu w. XIX*, w: *Kraków w XIX w.*, t. 1, Kraków 1932, s. 3-77.
- Gabryel K., *Teliga Karol*, w: *Słownik polskich teologów katolickich*, t. IV, Warszawa 1983, s. 318-319.
- Gerber R., *Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808–1831. Słownik biograficzny*, Wrocław 1977.
- Glemma T., *Galecki Antoni h. Junosza (1811–1885)*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 7, Kraków–Wrocław 1958, s. 240-241.
- Gorazdowski Z., *O Towarzystwach i zakładach dobroczynnych w Galicji*, w: *Księga pamiątkowa wiecu katolickiego w Krakowie w dniach 4, 5, 6 lipca 1893 r.*, wyd. W. Chotkowski, Kraków 1893, s. 337-366.
- Grodziski S., *Sejm Krajowy galicyjski 1861–1914*, Warszawa 1993.
- Hechel F., *Kraków i Ziemia Krakowska w okresie Wiosny Ludów. Pamiętniki*, oprac. H. Barycz, Wrocław 1950.
- Homola I., *„Kwiat społeczeństwa...” (Struktura społeczna i zarys położenia inteligencji krakowskiej w latach 1860–1914)*, Kraków 1984.
- Homola-Skąpska I., *Józef Dietl i jego Kraków*, Kraków 1993.
- Hoszowski K., *Krótki rys życia z wspomnieniem zasług ś.p. X. Karola Teligi, doktora Ś. Teologii dziekana Katedry Krakowskiej, protektora krakowskiego Towarzystwa Dobroczynności, zmarłego w dniu 9 III 1884 roku...*, Kraków 1888.
- Incunabuli quae in bibliothecis Poloniae asservantur*, red. A. Kawecka-Gryczowa, t. 1, Wrocław 1970.
- Kanior M., *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego w Rzeczypospolitej Krakowskiej (1815–1846)*, „Saeculum Christianum” t. 1, nr 2, 1994, s. 173-197.
- Kanior M., *Wydział Teologiczny w dziejach Uniwersytetu Krakowskiego (1780–1880)*, Kraków 1988.
- Korespondencja Pawła Stalmacha*, oprac. I. Homola, L. Brożek, Wrocław 1969.
- Kotkowski S., *Seminarium Duchowne w Sandomierzu w latach 1820–1926*, Sandomierz 2010.
- Kras J., *Życie umysłowe w Krakowie w latach 1848–1870*, Kraków 1977.
- Kronika Uniwersytetu Jagiellońskiego od r. 1864 do r. 1887 i obraz jego stanu dzisiejszego wraz z rzeczą o rektorach od czasów najdawniejszych*, Kraków 1887.

- Krzewska E., *V Ogólnopolska Interdyscyplinarna Konferencja Naukowa „Oblicza patriotyzmu w biografjach”* Lublin, 21-22 kwietnia 2017 r., „Roczniki Pedagogiczne” nr 4, 2017, s. 98-104.
- Księga Pamiątkowa. Pięćsetlecie odnowienia Uniwersytetu Jagiellońskiego: 1400–1900, Kraków 1901.
- Kumor B., *Granice metropolii i diecezji polskich 968–1939*, Lublin 1969–1971.
- Kumor B., *Nauczanie historii Kościoła. Okres od roku 1815 do 1973*, w: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, red. M. Rechowicz, t. III, cz. I, Lublin 1976, s. 351-383.
- Kumor B., *Relacja wikariusza apostolskiego, biskupa Antoniego Junoszy Gałęckiego, o stanie wikariatu apostolskiego w Krakowie z dnia 1 VI 1872 roku*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” t. 78, 2002, s. 161-177.
- Łętowski L., *Nauka poznawania ludzi z uwagi na dobro towarzystwa: poprzedzona odpowiedzią na „Charaktery rozumów ludzkich”* M. Wiszniewskiego, Warszawa 1847.
- Massalski A., Szczepański J., *Słownik biograficzny zasłużonych nauczycieli i wychowanków: I Liceum Ogólnokształcące im. Stefana Żeromskiego w Kielcach*, Kielce 2010.
- Natanek P., *Kapituła Katedralna Diecezji Krakowskiej w latach 1795–1939*, Kraków 1995.
- Niebelski E., *Władysława Zawadzkiego opisanie losów ks. Kaspra Kotkowskiego – inspiratora i naczelnika cywilnego powstania styczniowego w Sandomierskiem*, „Zeszyty Sandomierskie” nr 8, 1998, s. 52-57.
- Nieciowa E.H., *Członkowie Akademii Umiejętności oraz Polskiej Akademii Umiejętności 1872–1952*, Wrocław 1973.
- Olszewski P., *Działalność Księdza Kacpra Kotkowskiego w Powstaniu Styczniowym*, „Świątokrzyskie – Środowisko. Dziedzictwo kulturowe. Edukacja regionalna” (wyd. specjalne 22 stycznia), 2013, s. 90-98.
- Pękalski P., *Historyczne podanie o bractwach, które od najdawniejszych czasów wywodzą swoje istnienie przy kościołach w stołecznym mieście Krakowie*, w: *Pamiętnik jubileuszowy Towarzystwa Dobroczynności Krakowskiego wydany z powodu obchodzonego w d. 24 i 25 czerwca 1866 r. pięćdziesiąt-letniego Jubileuszu wskrzeszenia w 1816 r. tegoż Towarzystwa*, Kraków 1868, s. 33-69.
- Polkowski I., *Katalog opisowy Wystawy Długosza urządzonej w Kapitularku katedry krakowskiej*, Kraków 1880.
- Polkowski I., *Przewodnik dla zwiedzających skarbiec katedralny na Wawelu*, Kraków 1883.
- Przybyszewski W., *Odkrycie zwłok Kazimierza Wielkiego i jego ponowny pogrzeb w katedrze na Wawelu w relacjach świadków i doniesieniach prasowych*, „Zapiski Kazimierzowskie” nr 16, 2016, s. 36-59.
- Rożek M., *Katedra wawelska w XVII w.*, Kraków 1982.
- Rożek M., *Ostatnie pięć ingresów* <https://dziennikpolski24.pl/ostatnie-piec-ingresow/ar/1599920> [dostęp: 21.02.2021].
- [Rycharski J.T.], *Pamiętka odkrycia i pogrzebania zwłok Kazimierza Wielkiego*, Kraków 1869.
- Sierżęga P., *Obchody kazimierzowskie w Galicji (1869 r.)*, w: *Galicja i jej dziedzictwo*, t. 15, red. J. Hoff, Rzeszów 2001, s. 74-131.
- Skrzyniarz R., *Karol Teliga – mecenas sztuki. Przyczynek do biografii*, w: *Biografia w literaturze i sztuce*, red. R. Skrzyniarz, E. Krzewska, E. Kuryluk, Lublin 2014, s. 263-280.

- Skrzyniarz R., *Teliga Karol*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. XIX, Lublin 2013, s. 602.
- Skrzyniarz R., *Tworzenie bibliotek jako działalność wspierająca wychowanie ku niepodległej Rzeczypospolitej*, „Polska Myśl Pedagogiczna” nr 1, 2015, s. 161-174.
- Słotwiński A., *Wspomnienia z niedawnej przeszłości, cz. 1 (1860–1871)*, Kraków 1892.
- Starzyński S., *Udział Rektorów lub reprezentantów Uniwersytetów: Jagiellońskiego i Lwowskiego w sejmach porozbiorowych*, w: *Księga pamiątkowa Uniwersytetu Lwowskiego ku uczczeniu pięćsetnej rocznicy Fundacji Jagiellońskiej Uniwersytetu Krakowskiego*, Lwów 1900.
- Statuta Capitularia Ecclesiae Cathedralis Cracoviensis, mandato et impensis Caroli Teliga*, Kraków 1884.
- Stehlik E., *W sprawie wielkiego ołtarza w katedrze na Wawelu*, Kraków 1887.
- Szczerba A., *Duchowieństwo krakowskie w latach 1795–1918*, Warszawa 2017.
- Śliż M., „Najwspanialszy dar”. *Darowizna księdza prałata Karola Teligi na rzecz Czytelni Ludowej w Cieszynie*, w: *Verba volant, scripta manent. Księga pamiątkowa dedykowana Mieczysławowi Barcikowi*, red. P.M. Żukowski, Kraków 2010, s. 235-242.
- Śliż M., *Uczony i społecznik: hojną i zawsze do dobrego czynu gotową ręką niósł pomoc wszystkim...*, „Alma Mater” nr 113, 2009, s. 27-29.
- Śliż-Marciniec M., *Teliga Karol Boromeusz (1808–1884)*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 53, z. 1, Warszawa–Kraków 2019, s. 110-112.
- Święch Z., *Kłątwy, mikroby i uczeni. Opowieść wawelska, t. 1, W ciszy otwieranych grobów*, Warszawa 1988.
- Teliga C., Penka I., *Censura lata super anonymo opusculo cui titulus: „Nauka poznawania ludzi” etc.*, Kraków 1853.
- Teliga K., *Kazania świętalne. Na pamiątkę pięciusetletniej rocznicy założenia Uniwersytetu Krakowskiego*, Kraków 1864.
- Teliga K., *O przedmiocie, właściwościach, celu i wpływie historii kościelnej na inne umiejętności*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego z Uniwersytetem Jagiellońskim Połączonem” t. XVII (Ogólnego zbioru), 1843, s. 42-62.
- Urban J., *Kanonie akademickie krakowskiej Kapituły katedralnej (1795–1945)*, Kraków 1997.
- Urban J., *Katedra na Wawelu (1795–1918)*, Kraków 2000.
- Urban J., *Powtórny pogrzeb króla Kazimierza Wielkiego w świetle materiałów znajdujących się w Archiwum kapitulnym na Wawelu*, „Rocznik Niepołomicki”, 2010, s. 393-412.
- Żebrawski T., *Wiadomość o ołtarzu św. Jana Chrzyciela, dzieło Wita Stwosza*, Kraków 1870.
- „Czas” nr 153, 1869, nr 177, 1871, nr 215-217, 1878, nr 59, 60, 1884.
- „Gazeta Wielkiego Xięstwa Poznańskiego” nr 126, 1842.
- „Gwiazdka Cieszyńska” nr 17, 1876, nr 11, 1884.
- „Kraj” nr 94, 1869.
- „Kurier Warszawski” nr 204, 1861.
- „Pamiętnik Cieszyński” t. 10, 1995.